

RAZISKAVI O UPORABI DROG PRI SLOVENCIH

Mamila v času epidemije

Raziskovalna dejavnost tudi v času skoraj popolnega zaprtja zaradi pandemije covida-19, ki smo ga doživeli lani spomladi, ne zamre popolnoma. Ravno takrat so opravili dve zanimivi raziskavi, povezani z uporabo drog. V prvi je Institut **Jožef Stefan** (IJS) z vzorčenjem odpadnih vod v nekaterih večjih čistilnih napravah ugotavljal, koliko mamil jemljejo Slovenci, v drugi pa je Združenje DrogArt raziskovalo, kako se je uživanje drog spremenilo v času epidemije. Izsledke prve so objavili ta teden, ugotovitev druge pa še niso predstavili.

Gorazd Utenkar

Otem, kako sta raziskavi potekali in kaj so ugotovili, smo se pogovarjali z vodjo raziskovalcev z odseka za znanost o okolju IJS prof. dr. Ester Heath in predsednikom DrogArta dr. Matejem Sandejem. Gre sicer za dve zelo različni zadevi, ki pa skupaj sestavljata sliko o tem, kako so si lani spomladi čas, kot ga še ni bilo, krajšali prebivalci Slovenije. Zanimivo je, da očitno ne s še večjo omamo, kot je to običajno.

Mamila v kanalizaciji

Raziskava IJS je del širše mednarodne raziskave Evropske agencije za droge in zasvojenost z drogami (EMCDDA). Začel jo je inštitut Mario Negri v Milanu leta 2005 za oceno uporabe kokaina, potem pa so jo razširili še na druge prepovedane in dovoljene droge. Leta 2011 so v sodelovanju z EMCDDA ustanovili SCORE (Sewage Analysis Core Group Europe); mreža izvaja tako imenovane harmonizirane letne meritve vsebnosti biomarkerjev v odpadnih vodah. Bolj preprosto, v neprečiščenih odpadnih vodah čistilnih naprav iščejo sledi oziroma ostanke drog (biomarkerje), po katerih lahko ocenijo, koliko mamil porabijo prebivalci določenega območja, s katerega v to čistilno napravo pritekajo odplake. Leta 2011 je bilo vključenih 19 evropskih mest, leta 2020 pa že 99, poleg evropskih med drugim tudi mesta v Avstraliji, Južni Afriki in Združenih

državah Amerike.

Raziskovalci IJS pod vodstvom Ester Heath so se SCORE pridružili leta 2017. Najprej so analizirali odplake v čistilni napravi Ljubljana, naslednje leto so vključili Maribor in območje Domžale - Kamnik, leta 2019 še Koper, Novo mesto in Velenje.

Vzorke odvzemajo vsako leto konec marca ali na začetku aprila. Sedem zaporednih dni v času, ko ni padavin, jih zbirajo iz neprečiščene odpadne vode na mestu, kjer prihaja v čistilno napravo. Raziskovalci iščejo sledove THC, ki ga vsebuje kanabis oziroma marihuana, kokaina, amfetamina, metamfetamina in MDMA, bolj znanega pod uličnim imenom ekstazi.

Dejavnost financirajo Agencija Republike Slovenije za raziskovanje ter komunalna podjetja JP Vodovod Kanalizacija Snaga Ljubljana, Mariborski vodovod, JP Centralna čistilna naprava Domžale - Kamnik, JP Marjetica Koper, Komunala Novo mesto in Komunala Velenje. V tem projektu potekata doktorski deli na mednarodni podiplomski šoli **Jožefa Stefana**, pri katerih je mentorica Ester Heath.

Ljubljana in Velenje

S preračunom podatkov, dobljenih iz vzorcev, znanstveniki dobijo podatek, koliko miligramov določene droge na dan porabi tisoč prebivalcev območja, priključenega na čistilno napravo. Tako je med seboj mogoče primerjati podatke različno velikih mest. Ti so za Slovenijo pokazali, da poraba drog ne odstopa značilno od slike v zahodnoevropskih državah.

To pomeni, da je večja poraba stimulativnih drog kokain in ekstazi – vendar je v Sloveniji v večini primerov pod svetovnim povprečjem –, manjša pa uporaba amfetamina, ki se ga več porabi na vzhodu Evrope, največ na Češkem. Pri THC oziroma marihuani kakšnih večjih razlik med državami ni. Ester Heath je povedala, da so pri večini drog na šestih slovenskih lokacijah, ki so jih opazovali v letih 2019

in 2020, zaznali njihov upad. To je v skladu s podatki Nacionalnega inštituta za javno zdravje, s katerim sodelujejo, in večinoma tudi s podatki raziskave DrogArta.

Obstajata pa dve izstopajoči izjemi, *Velenje in Ljubljana*. V Velenju so namreč kot v edinem slovenskem mestu ugotovili veliko porabo amfetamina. In to obe leti, odkar je vključeno v raziskavo. Uporaba amfetamina je bila leta 2020 v Velenju več kot sedemkrat večja kot na primer v Ljubljani. Vendar to ne pomeni, da je po tem merilu visoko med vsemi mesti v raziskavi. V bližnjem Zagrebu, na primer, je uporaba na 1000 prebivalcev desetkrat višja kot v Velenju. Vendar je v Velenju poraba amfetamina precej večja kot drugod v Sloveniji. Ne Heathova ne na DrogArtu nimajo podatkov, iz katerih bi lahko sklepali, zakaj je tako.

Druga izstopajoča izjema – in to ne samo v slovenski, ampak v celotni sliki – je poraba MDMA oziroma ekstazija v Ljubljani v letu 2020, ko se je uživanje te droge v drugih mestih zmanjšalo v primerjavi z letom 2019. V samo dveh mestih od 99, ki so vključena v raziskavo, Amsterdamu in Utrechtu na Nizozemskem, so lani spomladi v vzorcih našli večjo količino ekstazije kot v slovenskem glavnem mestu. Poleg tega je bila količina tega mamila v vzorcih leta 2020 približno trikrat višja, kot je bilo povprečje v treh letih prej.

Prave razlage za to Ester Heath nima. Povedala pa je, da so zelo velike odmerke našli samo en dan od sedmih, ko so vzorčili odpadne vode. Koncentracija je bila tako visoka, kot da bi na območju ljubljanske čistilne naprave dan prej zaužili 12.500 odmerkov ekstazije. To bi bilo teoretično mogoče, če bi bila v tistem času na območju kakšna res velika plesna zabava, ki pa je zaradi zaprtja seveda ni bilo.

Druga možnost je, da se je nekdo moral na hitro znebiti velike količine ekstazije in jo je preprosto stresel v kanalizacijo. O tem Heathova sicer noče špekulirati, opozarja pa, da zaradi tega ekstremnega enodnevnega skoka v koncentraciji ekstazije ni treba zganjati panike. Treba je počakati na podatke prihodnjih let, ki bodo potrdili ali ovrgli porast porabe ekstazije v Ljubljani. To je v skladu s priporočili ECMDA, ki pravi, da je za bolj trdne časovne in prostorske trende porabe drog potrebnih najmanj pet zaporednih letnih meritev za posamezno lokacijo. »Mi smo najbližje temu v Ljubljani, za katero imamo štiri zaporedne letne meritve. Za druge lokacije imamo tri ali dve letni meritvi, torej je še prezgodaj za zaključke,« je povedala raziskovalka z IJS.

Na terenu

V Združenju DrogArt, ki se ukvarja predvsem z zmanjševanjem škodljivih posledic uživanja mamil, so v času lanskega prvega zaprtja, med 14. marcem in 3. majem, opravili spletno raziskavo o uporabi drog. Predsednik DrogArta dr. Matej Sande je poudaril, da gre pri sodelujočih za precej specifično populacijo oseb, ki pogosteje hodijo »ven«, in zato teh izsledkov ni mogoče posplošiti na vse.

Od 680 sodelujočih, katerih odgovore so upoštevali, jih je bila večina pred epidemijo dokaj pogostih uporabnikov mamil, predvsem v rekreativne namene, torej med zabavanjem. Poleg tega gre večinoma za mlade ljudi; povprečna starost sodelujočih je bila 25 let, več kot polovica pa jih je bila mlajša, torej je šlo za študente in dijakke. Zanimivo je, da je bila večina – skoraj šest desetih – udeležencev raziskave dejansko udeleženk. Torej žensk oziroma bolj natančno deklet.

Na DrogArtu – raziskavo je financiralo zdravstveno ministrstvo – jih je zanimalo predvsem, kako so epidemija in ukrepi, s katerimi so jo poskušali omejiti, z zaprtjem nočnega življenja vred, vplivali na uporabo drog. Ključna ugotovitev bi lahko bila, da pozitivno. Pozitivno v smislu, da je populacija, ki se pred epidemijo drog nikakor ni branila, njihovo uporabo zmanjšala.

Po Sandevih besedah so to sicer pričakovali. Njihovo delovanje je namreč osredotočeno na to, da preverjajo, kaj se dogaja med nočnim življenjem, in blaženje njegovih negativnih posledic. Če nočnega življenja ni, kakor ga ni bilo lani spomladi, je torej upravičeno pričakovati, da se bo zmanjšalo uživanje mamil (in alkohola) kot njegovih neločljivih delov.

Niso pa raziskovali samo uporabe mamil, ampak tudi psihično stanje udeležencev. Nepresenetljivo, kakor je pokazala marsikatera druga raziskava, se psihično počutje ni obrnilo na boljše. Poslabšalo se je namreč pri 45 odstotkih sodelujočih, enako je ostalo pri nekaj manj kot štirih desetinah, pri manj kot pri vsakem petem pa se je izboljšalo oziroma se jim je tako vsaj zdelo.

Kralja sta ostala alkohol in trava

Najbrž najzanimivejši odgovor rednih udeležencev nočnega življenja je bil povezan s tem, katera mamila, legalna in nelegalna, so uporabljali pred in katera med epidemijo. Na prvem mestu je seveda alkohol, obvezni spremljevalec Slovenca od zibelke do sveče in vsega vmes, na čelu z nočnim življenjem. Pred epidemijo ga je pilo več kot devet desetih anketiranih, med njo tri četrtine.

Da se je med epidemijo omamljalo manj, se je pokazalo tudi pri nelegalnih drogah. Med temi je na prvem mestu marihuana (pred epidemijo jo je uživalo 75 odstotkov sodelujočih, med epidemijo šest desetih). Sledijo ji bolj ali manj plesna oziroma z nočnim življenjem povezana mamila kokain (pred epidemijo ga je uživalo 39, med njo 19 odstotkov), MDMA, bolj znan po uličnem imenu ekstazi (42:12), in amfetamin (30:12).

Izjemno zanimivo ugotovitev pa je prineslo drugo vprašanje. Če je bilo prvo vprašanje to, ali so jih uporabljali in katere, je drugo odkrivalo, kako pogosto so uporabljali katere. Tu pa odgovor ni več tako enoznačen, da bi torej vse uporabljali manj pogosto. Pri kokainu, ekstaziju in amfetaminu je sicer jasno. Ker gre za droge, ki so povezane predvsem z nočnim življenjem, je ob njegovi prekinitvi pogostost njihove uporabe strmo padla. Pri vseh treh je več kot polovica sodelujočih odgovorila, da so jih med spomladanskim zaprtjem uporabljali manj pogosto, od četrte do tretjine jih je uporabljalo enako pogosto in od 17 do 21 odstotkov pogosteje.

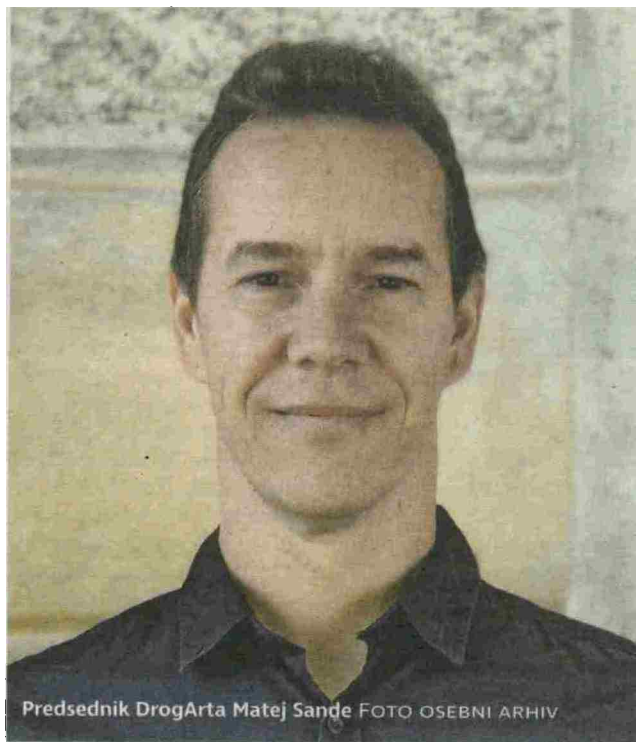
Tudi alkohol so sodelujoči v raziskavi med epidemijo uživali manj pogosto. Tako jih je odgovorilo dobrih 42 odstotkov, pri 28 odstotkih ni bilo spremembe, 20 odstotkov je po njej posegalo pogosteje. Presenetljivi pa so bili odgovori pri marihuani. Pri tej se je kot pri edini drogi pogostost uporabe namreč povečala. Da so jo med spomladanskim zaprtjem uživali pogosteje kot prej, je odgovorilo kar dobrih 43 odstotkov sodelujočih, 38 svojih navad ni spremenilo, le slaba petina sodelujočih jo je uporabljala manj pogosto.

Ni pa bilo malo niti takšnih, ki so med zaprtjem naredili križ čez uživanje mamil. Da so jih zaradi epidemije prenehali jemati, je povedalo 8,5 odstotka sodelujočih. Razloge so v DrogArtu združili v tri glavne. Ker so sodelovali večinoma mladi ljudje, je prvi dokaj razumljiv. Da namreč živijo s starši in zato drog ne morejo uporabljati. Drugi je bil, da je uporaba drog stvar družin in jih, če so sami, pač ne uporabljajo. Tretji mamila uživajo med nočnim življenjem, med zaprtjem pa je to zaradi zaprtih klubov in brez zabav zamrlo.

**Droge iščejo v
odplakah na območjih
čistilnih naprav
Ljubljana, Maribor,
Domžale - Kamnik,
Koper, Novo mesto in**

Velenje.

Pri kokainu, ekstaziju in amfetaminu je pogostost uporabe med epidemijo strmo padla, pri alkoholu se je malo zmanjšala, pri marihuani pa celo povečala.

Predsednik DrogArta Matej Sande FOTO OSEBNI ARHIV

Ester Heath z IJS
med preizkušanjem
inovativnih
vzorčevalnikov na
Gradaščici. FOTO
MARJAN SMERKE